

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Η Διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας (ως πρώτης/μητρικής, δεύτερης/ξένης)

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

4 - 6 Σεπτεμβρίου 2009 • Νυμφαίο Φλώρινας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Η Διδασκαλία
της Ελληνικής Γλώσσας
(ως πρώτης/μητρικής, δεύτερης/ξένης)

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΝΥΜΦΑΙΟ ΦΛΩΡΙΝΑΣ
4, 5 και 6 Σεπτεμβρίου 2009

ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πρόεδρος:

Τομπαΐδης Δημήτριος
Ομότιμος Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Μέλη:

Δαμανάκης Μιχάλης, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Κρήτης
Ιορδανίδου Άννα, αν. καθηγήτρια ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Πάτρας
Καλλογήρου Τζίνα, αν. καθηγήτρια ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Αθήνας
Καμαρούδης Σταύρος, επίκ. καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Καψάλης Γεώργιος, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Κουτσογιάννης Δημήτρης, επίκ. καθηγητής Φιλοσοφικής,
Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Ματσαγγούρας Ηλίας, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Αθήνας
Μήτσος Ναπολέων, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Μπερελής Πέτρος, σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Νάκας Αθανάσιος, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Αθήνας
Ντίνας Κώστας, αν. καθηγητής ΠΤΝ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Παπαδογιαννάκης Νικόλαος, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Κρήτης
Σουλιώτης Μίμης, καθηγητής ΠΤΝ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Τσιάκαλος Γιώργος, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Χατζηπαναγιωτίδη Άννα, επίκ. καθηγήτρια ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Frederick Κύπρου
Χατζησαββίδης Σωφρόνης, καθηγητής ΤΕΑΠΗ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πρόεδρος

Κώστας Δ. Ντίνας

Γραμματέας

Άννα Βακάλη

Ταμίας

Άννα Χατζηπαναγιωτίδη

Μέλη

Αναστασία Στάμου
Τριαντάφυλλος Κωτόπουλος

Γραμματεία

Έφη Γώτη
Ευδοξία Τραιανού
Δημήτρης Χασανίδης
Ελένη Παπαϊωάννου
Στεφανία Τσακιροπούλου

Πλήρης βιβλιογραφική αναφορά άρθρου:

Ντίνας, Κ., Χατζηπαναγιωτίδη, Α., Βακάλη, Α., Κωτόπουλος, Τ. & Στάμου, Α. (επιμ.) 2010. Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου με διεθνή συμμετοχή "Η Διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας (ως πρώτης/μητρικής, δεύτερης/ξένης)", βλ. <http://linguistics.nured.uowm.gr/Nimfeo2009/praktika> ημερομηνία πρόσβασης ηη/μμ/εε

Σάββατο, 5 Σεπτεμβρίου 2009

- Ωρα **Αίθουσα 1**
Η ελληνική γλώσσα ως μητρική (πρώτη)
 Θεματική: **Γλωσσολογικά/Νέες μεθοδολογικές προσεγγίσεις**
 Προεδρείο: **Α. Νάκας - Σ. Χατζησαββίδης**
- 9.00-9.30 *Δραστηριότητες «με νόημα» για τα παιδιά της Α΄ τάξης του δημοτικού σχολείου προσαρμοσμένες σε δεδομένη περίσταση επικοινωνίας κατά τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στη σχολική τάξη*
Ε. Τοκμακίδου
- 9.30-9.50 *Η κατάκτηση των μορφοσυντακτικών δομών της ελληνικής από αλλόγλωσσους και φυσικούς ομιλητές της Β/Βάθμιας Εκπαίδευσης: μια συγκριτική ερευνητική μελέτη*
Κ. Ηλιοπούλου
- 9.50-10.10 *Στάσεις και απόψεις των δασκάλων για τα νέα σχολικά εγχειρίδια γλωσσικής διδασκαλίας των τάξεων Ε΄ & ΣΤ΄*
Κ. Αμραντίδου
- 10.10-10.30 *Επικοινωνώ στα ελληνικά με χειρονομίες και εκφράσεις: κριτήρια επιλογής και προτάσεις αξιοποίησης στην εκπαιδευτική διαδικασία*
Ι. Αντωνίου-Κρητικού
- 10.30-10.45 *Η διδασκαλία και η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας ως πρώτης/μητρικής μέσα από το γλωσσικό γραμματισμό από τους εκπαιδευτές ενηλίκων των σχολείων δεύτερης ευκαιρίας της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας*
Π. Βασιλειάδου
- 10.45-11.30 **Διάλειμμα - Καφές**
 Προεδρείο: **Μ. Σουηλιώτης, Κ. Ντίνας, Α. Χατζηπαναγιωτίδη**
- 11.30-14.00 **Επίσημη έναρξη**
 Επίδοση τιμητικής πλάκετας στον Ομ. Καθηγητή κ. Δημήτριο Τομπαΐδη

ΚΕΝΤΡΙΚΕΣ ΟΜΙΛΙΕΣ

1. Δημήτριος Τομπαΐδης, Ομότ. Καθηγητής Α.Π.Θ.
 2. Αθανάσιος Νάκας, Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
 3. Ναπολέων Μήτρης, Καθηγητής Π.Σ. Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
 4. Σωφρόνης Χατζησαββίδης, Καθηγητής Π.Σ. Α.Π.Θ.
- 14.00-17.00 **Γεύμα**
- 15.00-17.00 **Εργαστήρια**
 Θεματική: **Κοινωνικοπολιτισμικοί παράγοντες**
 Προεδρείο: **Γ. Τσιάκαλος - Ε. Θωμαδάκη**
- 17.00-17.20 *Παγκοσμιοποιημένη πληροφορία και διαμόρφωση μιας νέας γλωσσικής κουλτούρας*
Γ. Σταυριανός
- 17.20-17.40 *Η κουλτούρα στην αίθουσα διδασκαλίας της ξένης γλώσσας. Η περίπτωση της νέας ελληνικής*
Α. Χατζηπαναγιωτίδη
- 17.40-18.00 *Πολιτισμός και ιδεολογία στη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης: μια συγκριτική προσέγγιση με τη διδασκαλία της ρωσικής*
Τ. Τριανταφυλλίδου, Ε. Θωμαδάκη
- 18.00-18.20 *Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας ως ξένης μέσα από εκπαιδευτικά εγχειρίδια για ενήλικες: γλωσσικές πραγματικότητες και κοινωνικές κατασκευές*
Μ. Μαργαρώνη
- 18.20-18.40 **Συζήτηση**
- 18.40-19.20 **Διάλειμμα**
 Προεδρείο: **Κ. Τσιούμης - Ι. Βαμβακίδου**
- 19.20-19.40 *Αφήγηση στις γλώσσες και τους πολιτισμούς: Εφαρμογές στην ελληνική σχολική τάξη*
Ρ. Καβούνη, Γ. Παπαδόπουλος, Π. Παπαναστασίου, Μ. Παρασκευά, Β. Πετράς, Θ. Πετρίδου, Β. Πηλιάτσικα κ.α.

- 19.40-20.00 *Τεχνικές του δράματος και διδασκαλία της γλώσσας: ψυχολογική και κοινωνικοπολιτισμική διάσταση*
A. Χασάπης, I. Βαμβακίδου
- 20.00-20.20 *Κοινωνικοί παράγοντες που επηρεάζουν τη διδασκαλία της ελληνικής σε νηπιαγωγεία όπου φοιτούν μικροί μουσουλμάνοι*
K. Τσιούμης, E. Κοηκίδου
- 20.20-20.40 *Διαφυλικές διαφορές στις στάσεις και στρατηγικές ανάγνωσης των μαθητών του Δημοτικού Σχολείου*
E. Γρίβα, Γ. Μπουνόβας, K. Σέμογλου, X. Κοσσυβάκη
- 20.40-21.00 Συζήτηση
Δείπνο

Σάββατο, 5 Σεπτεμβρίου 2009

- Ωρα **Αίθουσα 2**
Η ελληνική γλώσσα ως δεύτερη (ξένη)
Θεματική: **Διδακτικό υλικό/Νέες μεθοδολογικές προσεγγίσεις**
Προεδρείο: **A. Ιορδανίδου, Tz. Καλογήρου**
- 9.00-9.30 *Γλωσσική ποικιλία στη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας: ο τονισμός των προπαροξύτων ουδετέρων*
Π. Σπανού, B. Γιαννάκη
- 9.30-9.50 *Μετακίνηση του τόνου στα προπαροξύτονα επίθετα: διδασκαλία σε αλλόγλωσσους*
B. Λάγιος, I. Γρηγορίου, A. Ιορδανίδου
- 9.50-10.10 *Μετακίνηση του τόνου στα προπαροξύτονα ουσιαστικά: διδασκαλία σε αλλόγλωσσους*
A. Κουτίβα, A. Νικοηοπούλου
- 10.10-10.30 *Η κλίση του παθητικού αορίστου στη νεοελληνική γλώσσα: διδακτικές προτάσεις*
A. Ντίλιου, M. Πίγκα, A. Ιορδανίδου
- 10.30-10.45 *Ο παθητικός παρατατικός στην κοινή νεοελληνική: διδασκαλία σε αλλόγλωσσους*
X. Πίτσου, A. Ιορδανίδου
- 10.45-11.30 Διάλειμμα - Καφές
- 11.30-14.00 **Επίσημη έναρξη**
Θεματική: **Διδακτικό υλικό/Νέες μεθοδολογικές προσεγγίσεις**
Προεδρείο: **H. Μασαγγούρας - A. Νάκας**
- 17.00-17.20 *Η διδασκαλία των ιδιωτισμών σε μη ελληνόφωνους φοιτητές*
S. Berikashvili, I. Lobzhanidze
- 17.20-17.40 *Η διδασκαλία του γραπτού λόγου στην ελληνόγλωσση εκπαίδευση της διασποράς: από την επικοινωνιακή ικανότητα στις πρακτικές γραμματισμού*

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Η διδασκαλία «της» ελληνικής γλώσσας ως ξένης

μέσα από εκπαιδευτικά εγχειρίδια για ενήλικες:

γλωσσικές πραγματικότητες και κοινωνικές κατασκευές

Μαίρη Μαργαρόνη

Zentrum für Antisemitismusforschung, Βερολίνο

Abstract

Using the method of qualitative (and in some circumstances quantitative) content analysis in ten widely spread educational textbooks for teaching “the” Greek language as a foreign one to adults, the goal of the present proposal is to examine which is “the” Greek language that is being taught and for what reasons the particular choice is made. Thus, it is found that from the wide palette of geographic and social dialects and idiolects of modern Greek (a reflection of the various linguistic realities of contemporary Greek society) the textbooks of modern Greek for adults to be examined trace only one normative speech and linguistic norm to be taught. This particular choice cannot be interpreted simply as an inevitable functional choice. To the contrary, from a great number of examples it can be seen that the particular conscious choice is a result of multiple social constructions regarding “the” Greek language such as: 1. its “authenticity”, and by extension the social construction of “right” and “wrong”, 2. its “continuation” as a “live organism” (biologising language), 3. its “purity” and non “contamination” by outlandish words (medicalising language) and 4. the linguistic imprint of ideal reality of Greek society (avoiding linguistic prohibitions and linguistic-social taboos). Thus, a set of social and cultural stereotypes is directly or indirectly reproduced with the use of latent meanings and the creation of associations, and the ground is fertile for linguistic, and by extension social evaluations. These evaluations aim, one the one hand, to perpetuate the hegemonic cultural ideology and to exclude everything that does not comprise a part of it and, on the other hand, to create a homogenising collective imagined about “the” Greek language and culture ready to be publicly exported and consumed.

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Τμήμα Νηπιαγωγών
Εργαστήριο Γλώσσας και Προγραμμάτων
Γλωσσικής Διδασκαλίας

1. Εισαγωγή

Η παρούσα εισήγηση αντλεί τη θεματική της από το χώρο της γλωσσικής ιδεολογίας¹ και εξετάζει ζητήματα που αφορούν κοινωνικές κατασκευές σχετικές με τη γλώσσα. Εγγράφεται, έτσι, στον ευρύτερο επιστημονικό κλάδο της Ανθρωπογλωσσολογίας ή Γλωσσικής Ανθρωπολογίας,² καθώς ενδιαφέρεται να εντοπίσει και να ερμηνεύσει τους λόγους για τους οποίους σε εγχειρίδια για τη διδασκαλία των ελληνικών ως ξένης γλώσσας σε ενήλικες³ επιλέγεται –από την ευρεία παλέτα των νεοελληνικών

1. Πρβλ. Koerner, E. 2004. Linguistics and Ideology in 19th and 20th Century Studies of Language. In R. Dirven, B. Hawkins & E. Sandikcioglu (ed.), *Language and Ideology. Descriptive Cognitive Approaches* (pp. 253-276). Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company και Woolard, K. 1998. Introduction: Language Ideology as a Field of Inquiry. In B. Schieffelin, K. Woolard & P. Kroskrity (ed.), *Language Ideologies. Practice and Theory* (pp. 3-47). New York – Oxford: Oxford University Press.

2. Η Ανθρωπογλωσσολογία βλέπει τη γλώσσα υπό το πρίσμα του πολιτισμού, που αποτελεί άλλωστε τη βασικότερη ανθρωπολογική έννοια, και αναζητά να ανακαλύψει το νόημα που κρύβεται πίσω από τη χρήση. Πρβλ. Duranti, A. 2001. *Linguistic Anthropology. A Reader*. Massachusetts – Oxford: Wiley – Blackwell, pp. 2-7, Holzer, J. 2005. *Linguistische Anthropologie. Eine Rekonstruktion*. Bielefeld: Transcript, pp. 15-16, Foley, W. 1997. *Anthropological Linguistics. An Introduction*. Oxford: Wiley – Blackwell, pp. 15-18 και Salzman, Z. 1992. *Language, Culture and Society. An Introduction to Linguistik Anthropology*. Colorado – Oxford: Westview Press, pp. 3-16.

3. Πρόκειται για τα εξής ευρέως χρησιμοποιούμενα γλωσσικά εγχειρίδια ή σειρές εγχειριδίων: 1. Αρβανιτάκη, Κ. & Αρβανιτάκη, Φ. 1990. *Επικοινωνήστε Ελληνικά 1, 2, 3*, Αθήνα: Αρβανιτάκης, 2. Γκιώχα-Περγαντή, Δ., Δεμίρη-Προδρομίδου, Ε., Παναγοπούλου, Ε., Στεφανίδου-Δημητρακοπούλου, Θ., Τλούπα, Σ. & Χατζηπαναγιωτίδη, Α. 1995. *Στη χώρα του Αριστοτέλη* (επίπεδα αρχαρίων 1, 2, μέσων 1, 2, προχωρημένων 1, 2). Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 3. Δεμίρη-Προδρομίδου, Ε. & Καμαριανού-Βασιλείου, Ρ. 2002. *Νέα Ελληνικά για μετανάστες, παλιννοστούντες, πρόσφυγες και ξένους α', β' επίπεδο*. Αθήνα: Μεταίχμιο, 4. Δημητρά, Δ. & Παπαχειμόνα, Μ. 1992. *Ελληνικά τώρα 1+1, 2+2*. Αθήνα: Νόστος, 5. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1999. *Τα Νέα Ελληνικά για ξένους* (3. έκδ.). Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ., 6. Μπαμπινιώτης, Γ. 1993. *Ελληνική Γλώσσα. Εγχειρίδιο διδασκαλίας της Ελληνικής ως δεύτερης (ξένης) γλώσσας*. Αθήνα: Ίδρυμα Μελετών Λαμπράκη, 7. Τλούπα, Σ. & Χατζηπαναγιωτίδη Α. 1992. *Νέα Ελληνικά 1, 2* (2. έκδ.). Αθήνα: Παπαζήσης, 8. Σχολείο της Νέας Ελληνικής Γλώσσας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης 1983. *Αρχίζω τα Ελληνικά*. Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 9. Σχολείο της Νέας Ελληνικής Γλώσσας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης 1983. *Περисσότερα Ελληνικά*. Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 10. Σχολείο της Νέας Ελληνικής Γλώσσας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης 1983. *Πλουτίζω τα Ελληνικά*. Θεσσαλονίκη,

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

γεωγραφικών και κοινωνικών διαλέκτων και ιδιολέκτων— μόνο ένας κανονιστικός λόγος και μόνο μία, αρκετά συγκεκριμένη, προς διδασκαλία γλωσσική νόρμα, που δε δύναται να ερμηνευτεί απλά ως αναπόφευκτη λειτουργική επιλογή. Ο όρος «ελληνική γλώσσα» έχει νόημα μόνο ως αναφορική σύμβαση στο πλαίσιο μιας γλωσσικής κοινότητας.⁴ Ωστόσο, θα διαπιστώσουμε ότι, κάνοντας λόγο για τη διδασκαλία «της» ελληνικής γλώσσας, στην πράξη, η χρήση του συγκεκριμένου άρθρου λειτουργεί οριστικά (ορίζει) και ταυτόχρονα περιοριστικά για το ουσιαστικό στο οποίο αναφέρεται (ελληνική γλώσσα), αφενός οριοθετώντας την τελευταία εντός συγκεκριμένων πλαισίων, αφετέρου θέτοντας εκτός πλαισίου διαλέκτους και ιδιόλεκτα.

Η παρούσα εργασία, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της ποιοτικής (και περιστασιακά της ποσοτικής) ανάλυσης περιεχομένου στα συγκεκριμένα εκπαιδευτικά εγχειρίδια ελληνικών, έχει ως στόχο να αποδείξει ότι η συγκεκριμένη συνειδητή επιλογή είναι αποτέλεσμα πολλαπλών κοινωνικών κατασκευών για «την» ελληνική γλώσσα, όπως: 1) η κοινωνική κατασκευή του «σωστού» και του «λάθους», που παραπέμπει στην «αυθεντικότητα» ή μη της γλώσσας, 2) η κοινωνική αναπαράσταση για την άρρηκτη «συνέχεια» της γλώσσας και της πρόσληψής της ως έναν «ζωντανό οργανισμό», 3) η κοινωνική κατασκευή περί «καθαρότητας» της και περί της μη «μόλυνσής» της από ξενόφερτες λέξεις, που παραπέμπει επίσης στην ιδέα του «πλούτου» της, και 4) η κοινωνική κατασκευή ενός ιδεότυπου εικονικής πραγματικότητας της ελληνικής κοινωνίας, για τον οποίο απαιτείται η χρήση μιας συγκεκριμένης γλώσσας.

Νυμφαίο Φλώρινας

University Studio Press. Τα τρία τελευταία ανήκουν στην ίδια σειρά διδακτικών εγχειριδίων, παρατίθενται, εντούτοις, ξεχωριστά, καθώς –σύμφωνα με τους συγγραφείς τους– δύναται να διδαχθούν αυτόνομα.

4. Σύμφωνα με το Μοσχονά, στο χώρο της Γλωσσολογίας αμφισβητείται έντονα, αν όροι, όπως «η ελληνική γλώσσα», αντιστοιχούν σε ένα σαφές και διακριτό κάτι. Πρβλ. Μοσχονάς, Σ. 2004. «Η γλώσσα». *Cogito* 1, 70-71.

Πανεπιστήμιο Φλώρινας
Τμήμα Νηπιαγωγών
Εργαστήριο Γλώσσας και Προγραμμάτων
Γλωσσικής Διδασκαλίας

2. Η γλώσσα των εγχειριδίων για τη διδασκαλία «της» ελληνικής ως ξένης σε ενήλικες: από τις γλωσσικές πραγματικότητες στις κοινωνικές κατασκευές

2.1 Η κοινωνική κατασκευή του «σωστού» και του «λάθους»

Όπως αναφέρθηκε στην εισαγωγή, στα υπό εξέταση διδακτικά εγχειρίδια διαπιστώνεται η απουσία των νεοελληνικών κοινωνικών και γεωγραφικών διαλέκτων και ιδιολεκτών. Στις σχετικά λίγες περιστάσεις που αυτές δεν εξοβελίζονται παντελώς, παρουσιάζονται με φειδώ, συχνά με τη μορφή της λεξιλογικής-ιδιωματικής αποθησαύρισης, απαρίθμησης ή απολιθώματος και όχι ενσωματωμένες σε ρέοντα λόγο (πρβλ. λ.χ. τις ξεχωριστές υποενότητες στο εγχειρίδιο *Τα νέα ελληνικά για ξένους*). Σε άλλες πάλι περιπτώσεις, που παρουσιάζονται ενταγμένες στο ρέοντα λόγο, ο συντάκτης του κειμένου φαίνεται να αποστασιοποιείται από αυτές: «Στο τάκα τάκα, όπως λένε.» (*Επικοινωνήστε ελληνικά 3*, σ. 18). Είναι φανερό ότι την έκφραση «στο τάκα τάκα» την λένε, όπως φαίνεται από το εννοούμενο υποκείμενο της δευτερεύουσας πρότασης που ακολουθεί, «αυτοί», «εκείνοι» ή «οι άλλοι», πάντως όχι «εμείς».

Στη συνέχεια, έχοντας ως αφετηρία κάποια ενδεικτικά γλωσσικά παραδείγματα από διάφορα διδακτικά εγχειρίδια, ας διατυπώσουμε κάποιες σκέψεις σχετικά με τις εκάστοτε γλωσσικές επιλογές των εγχειριδίων και την κατασκευή της εικόνας του «σωστού» και του «λάθους»:⁵ α. «Ο Γιώργος έχει μια πολύ όμορφη μητέρα.», β «Πάρε λίγο, είναι πολύ ωραίο. Το έφτιαξε η μητέρα μου.», γ. «Μένουν στο χωριό, γιατί στην πόλη τούς πειράζει ο θόρυβος που κάνουν τα αυτοκίνητα, οι καπνοί που βγάζουν τα εργοστάσια, καθώς και η κίνηση στους δρόμους.» (*Τα νέα ελληνικά για ξένους*, σ. 64, 80 και 101 αντίστοιχα), δ. «... ο ταχυδρόμος αφήνει μια ειδοποίηση μέσα στο γραμματοκιβώτιο» (*Επικοινωνήστε ελληνικά 1*, σ. 51), ε. «ο μηρός» (*Επικοινωνήστε ελληνικά 2*, σ. 114 και *Νέα ελληνικά για μετανάστες, παλινοστούντες, πρόσφυγες β' επίπεδο*, σ. 100), στ. «Μπορώ να καπνίζω στο λεωφορείο.» (*Νέα ελληνικά 1*, σ. 144).

Σε όλα τα προηγούμενα παραδείγματα, όπως και σε εκατοντάδες άλλες στα υπό εξέταση εγχειρίδια, διαπιστώνουμε τη χρήση μιας γλώσσας που γίνεται κοινώς

5. Πρβλ. Καρζή, Θ. 1991. *Τα σωστά ελληνικά*. Αθήνα: Φιλιπότης, σ. 13-20.

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
Η ΕΛΛΗΝΙΚΉ ΓΛΩΣΣΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΉΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

αποδεκτή ως «κανονική» και «σωστή», δεν είναι, όμως απαραίτητα αυτή που χρησιμοποιείται συχνά στον καθημερινό μας λόγο. Έτσι, τα συγκεκριμένα γλωσσικά παραδείγματα, ανάλογα, βέβαια, με την κοινωνικοπολιτισμική περίσταση στην οποία παράγονται,⁶ θα μπορούσαν να διατυπωθούν πολύ διαφορετικά, παρέχοντας και διαφορετικά γλωσσικά μηνύματα και συμβολισμούς, όπως για παράδειγμα ως εξής: α. «Ο Γιώργος έχει μια κούκλα μάνα.», β. «Πάρε λίγο, είναι μούρλια. Το 'φτιαξε η μάνα μου.», γ. «Μένουν στο χωριό, γιατί στην πόλη τούς τη δίνει το νταβαντούρι που κάνουν τα αυτοκίνητα, τα φουγάρα από τις φάμπρικες και ο χαμός στους δρόμους.», δ. «... ο ταχυδρόμος αφήνει μια ειδοποίηση μέσα στο κουτί», ε. «το μπούτι», στ. «Μπορώ να φουμάρω στο λεωφορείο.»

Ωστόσο, σύμφωνα με την κυρίαρχη πολιτισμική ιδεολογία, η χρήση του «μητέρα» κρίνεται πιο «αριστοκρατική» από το «μάνα», ενώ οι λέξεις «μούρλια», «φουγάρα», «νταβαντούρι», «φάμπρικες», «χαμός», «κουτί», «μπούτι», «φουμάρω» και το λεξικό σύνολο «τους τη δίνει», προσλαμβάνονται και ερμηνεύονται ως «χαμηλού» επιπέδου γλωσσικά στοιχεία, γενικότερα ως «λαϊκή» γλώσσα. Έτσι, επιλέγονται να συμπεριληφθούν στα διδακτικά εγχειρίδια σπάνια έως καθόλου, παρά το γεγονός ότι χρησιμοποιούνται εξίσου συχνά –αν όχι συχνότερα– από ότι η γλώσσα που παρουσιάζεται στα εν λόγω βιβλία.

4
4 Οκτωβρίου 2009

Η Φραγκουδάκη κάνει λόγο για «κοινωνική κατασκευή της ποιότητας»,⁷ ενώ ο Bourdieu μιλά για μια αυθαίρετα επιβεβλημένη διχοτόμηση της γλώσσας, αφενός σε «ευγενή», «υψηλή», «επεξεργασμένη», «επιμελημένη» ή «διακεκριμένη» και αφετέρου σε «κοινή», «τρέχουσα», «καθημερινή», «καθομιλουμένη», «οικεία», ή ακόμα περισσότερο, «λαϊκή», «πρόστυχη», «χοντροκομμένη», «χαλαρή», «ελεύθερη», «αγοραία» και «χυδαία». Η αυθαίρετη αυτή γλωσσική διχοτόμηση αντικατοπτρίζει την εξίσου αυθαίρετα επιβεβλημένη διχοτόμηση της κοινωνίας και των κοινωνικών ομάδων σε «ευγενείς», «καλλιεργημένους», «έξυπνους» από τη μία πλευρά, και σε

6. Για το συσχετιμό της γλωσσικής παραγωγής με τις ποικίλες κοινωνικοπολιτισμικές περιστάσεις πρβλ. Woolard, *ό.π.*, pp. 3-47, Τσιτσιπής, Λ. 1995. *Εισαγωγή στην Ανθρωπολογία της Γλώσσας. Γλώσσα, ιδεολογία, διαλογικότητα και επιτέλεση*. Αθήνα: Gutenberg, σ. 73 και Salzman, *ό.π.*, pp. 216-232.

7. Πρβλ. Φραγκουδάκη, Α. 1987³. *Γλώσσα και Ιδεολογία. Κοινωνιολογική προσέγγιση της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Οδυσσέας, σ. 100-101.

«αγροίκους», «άξεστους», «χοντροκομμένους» από την άλλη.⁸ Είναι αυτονόητο ότι τέτοιες διχοτομήσεις οργανώνονται από την οπτική γωνία των κυρίαρχων. Δεν είναι λίγες οι φορές, όμως, που εσωτερικεύονται και από τους κυριαρχούμενους.

Σε κάποιες περιπτώσεις γίνεται προσπάθεια αποτύπωσης και «άλλων» μορφών της ελληνικής γλώσσας στο εν λόγω εκπαιδευτικό υλικό, όπως φαίνεται στον παρακάτω διάλογο από το εγχειρίδιο *Επικοινωνήστε ελληνικά 2*, σ. 120:

Δήμητρα: Οκέι. Αφού το λες εσύ, θα το κάνω...

Κώστας: Ποπό! Το ξέχασα.

Δήμητρα: Στείλ' του τα, ρε συ. Τα περιμένει πώς και πώς ο άνθρωπος.

Κώστας: Πάω να του τα στείλω με e-mail. ... Λοιπόν, έφυγα.

Δήμητρα: Άντε, τα λέμε.»

Στο συγκεκριμένο γλωσσικό παράδειγμα φαίνεται να ενσωματώνονται λέξεις, που σύμφωνα με την προαναφερθείσα ορολογία του Bourdieu ανήκουν στην «τρέχουσα», την «καθημερινή», την «καθομιλουμένη», την «οικεία» γλώσσα (οκέι, ποπό!, ρε συ, άντε, τα λέμε). Εντούτοις, δεν πρέπει να θεωρηθεί τυχαίο το ότι επιλέγεται οι συνομιλητές σε αυτόν το διάλογο να είναι νέοι, για «τη»⁹ γλώσσα των οποίων επικρατεί μια γενικότερη απαξίωση, ειδικά –σύμφωνα με το Μοσχονά– από «όλους όσους αισθάνονται να τους αμφισβητεί».¹⁰

2.2 Η κοινωνική αναπαράσταση της άρρηκτης γλωσσικής «συνέχειας»

Κοινό γνώρισμα όλων των συγκεκριμένων διδακτικών εγχειριδίων αποτελεί η εμμονή στην ιστορική συνέχεια του ελληνικού πολιτισμού. Το πολιτισμικό τρίπτυχο της αρχαίας, της βυζαντινής και της σύγχρονης Ελλάδας είναι πανταχού παρόν στο εν λόγω εκπαιδευτικό υλικό. Ο αρχαιοελληνικός πολιτισμός –σύμφωνα με το απαρχαιωμένο

8. Πρβλ. Bourdieu, P. 1999. *Γλώσσα και συμβολική εξουσία*. Αθήνα: Καρδαμίτσα, σ. 83, 128 και 132.

9. Ας υπογραμμιστεί στο παρόν σημείο ότι αυτό που θεωρείται συχνά ως κάτι το οριστικό και το ομοιογενές είναι στην πραγματικότητα ποικιλόμορφο και πολυδιάστατο και για το λόγο αυτό το οριστικό άρθρο μπορεί να χρησιμοποιείται μόνο καταχρηστικά ή εντός εισαγωγικών.

10. Πρβλ. Μοσχονάς, Σ. 2000. «Η συμβολική δύναμη της γλώσσας». *Καθημερινή* 9.5.2000, 14.

εξελικτικό πολιτισμικό μοντέλο (*évolutionisme culturel*)– εξαίρεται και τοποθετείται στην πυραμίδα της πολιτισμικής ιεραρχίας: «Στην αρχαία Αθήνα γεννήθηκε η δημοκρατία. Η πόλη των Αθηναίων υπήρξε το κέντρο της οικονομικής, πολιτικής, πνευματικής και καλλιτεχνικής ανάπτυξης. Όλος ο κόσμος θαυμάζει τα μνημεία της. Εκατομμύρια τουριστών έρχονται για να δουν από κοντά την Ακρόπολη με τον Παρθενώνα, τον ναό που έχτισαν οι Αθηναίοι στα χρόνια του Περικλή, ή το θέατρο του Ηρώδη του Αττικού.» (Ελληνική Γλώσσα. Εγχειρίδιο διδασκαλίας της Ελληνικής ως δεύτερης (ξένης) γλώσσας, σ. 233). Η έμφαση αυτή στις «βαθιές ιστορικές ρίζες» και τις «ιστορικές συνέχειες», που πολύ έκδηλα αποτυπώνεται και στον τίτλο της διδακτικής σειράς *Στη χώρα του Αριστοτέλη*, συμβάλλει στη συγκρότηση της συλλογικής μνήμης (και λήθης) ενός κοινού παρελθόντος, που νομιμοποιεί τη δράση του παρόντος, κατοχυρώνει και «εξυψώνει» τις σύγχρονες εκδοχές του ελληνικού πολιτισμού και ενισχύει οραματισμούς για το μέλλον στα πλαίσια μιας φαντασιακής κοινότητας, όπως μας την παρουσιάζει εκτενώς ο Άντερσον στο έργο του.¹¹ Στην ίδια διδακτική σειρά αρκετά κείμενα –ανεξάρτητα από τη θεματική τους– ξεκινούν με σαφείς αναφορές στην Αρχαία Ελλάδα, χρησιμοποιούν αρχαιοελληνικά ρητά ή περιλαμβάνουν εικόνες που αναφέρονται στον ελληνικό πολιτισμό των κλασικών χρόνων (*Στη χώρα του Αριστοτέλη*, επίπεδο προχωρημένων, βιβλίο πρώτο, σ. 87, 95, 115, 146 κ.λπ.). Μάλιστα, στο πρώτο βιβλίο του επιπέδου μέσων, το τρίτο μέρος της κάθε ενότητας αφορά την αρχαία ελληνική ιστορία και μυθολογία. Στη συνέχεια της πολιτισμικής αλυσίδας εξαίρεται ο βυζαντινός πολιτισμός. Είναι εκείνος που εισήγαγε και καθιέρωσε ένα σημαντικό χαρακτηριστικό γνώρισμα της «ελληνικότητας», την ορθοδοξία, η οποία φαίνεται να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ελληνικής εθνικής ταυτότητας: «Το βυζαντινό κράτος έπαιξε σπουδαιότατο ρόλο στη διεθνή ιστορική εξέλιξη: Το Βυζάντιο, αφενός υπεράσπιζε συχνότατα την τότε Ευρώπη από τις επιθέσεις διαφόρων "βαρβάρων", και αφετέρου κράτησε και μετέδωσε στην υπόλοιπη Ευρώπη τους πνευματικούς και καλλιτεχνικούς θησαυρούς της αρχαιότητας. Ειδικότερα, για τους λαούς της νοτιοανατολικής Ευρώπης, το Βυζάντιο υπήρξε το πρότυπο για την οργάνωση της κρατικής τους διοίκησης και την εξέλιξη του πολιτιστικού τους χαρακτήρα.» (Επικοινωνήστε ελληνικά 3, σ. 126). Παράλληλα, στη δόξα της κλασικής Αθήνας,

11. Πρβλ. Άντερσον, Μ. 1997. *Φαντασιακές κοινότητες. Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*. Αθήνα: Νεφέλη.

προστίθεται η αίγλη της βυζαντινής Θεσσαλονίκης, και έτσι εξαίρονται και τα δύο αντιπροσωπευτικά κέντρα του ελληνικού αστικού χώρου και πολιτισμού, όπως διαβάζουμε στο απόσπασμα που ακολουθεί: *«Το πλήθος των βυζαντινών εκκλησιών φέρνει στο νου μας την ακμή της Θεσσαλονίκης στα χρόνια της βυζαντινής αυτοκρατορίας, τότε που ήταν πλούσια, δοξασμένη, περήφανη και αήτητη. Τότε που ο πολιούχος της, ο Άγιος Δημήτριος, καλπάζοντας γύρω από τα κάστρα της, την προσάτευε και έδιωχνε τους εχθρούς της, που την πολιορκούσαν.»* (Τα νέα ελληνικά για ξένους, σ. 214-215). Τον τρίτο κρίκο της πολιτισμικής αλυσίδας αποτελεί ο σύγχρονος ελληνικός πολιτισμός, η παρουσίαση του οποίου, τόσο η λεκτική όσο και η εξωλεκτική (εικονοποιία), λαμβάνει χώρα σε επόμενη υποενότητα. Ο ελληνικός πολιτισμός και η Ελλάδα εκλαμβάνονται, έτσι, ως κάτι το ενιαίο, άρρηκτο και συνεχές, χάρη στο οποίο –μεταξύ άλλων– οφείλεται και η «μυθικότητα», η σχεδόν «μαγικότητα», με την οποία αυτή παρουσιάζεται και προσλαμβάνεται: *«Η Ελλάδα έχει μέσα της μια μαγική ουσία, που κάνει τον κόσμο να νιώθει σαν δική του ιστορία την ιστορία της. (Φώτης Κόντογλου)»* (Επικοινωνήστε ελληνικά 3, σ. 175).

Έχοντας υπόψη ότι η γλώσσα αποτελεί μια σημαντική πτυχή του πολιτισμού, είναι εύκολο να ερμηνεύσουμε –μέσα στα πλαίσια της κοινωνικής κατασκευής περί ελληνικής πολιτισμικής συνέχειας, που μόλις παρουσιάστηκε– και την κοινωνική αναπαράσταση της συνέχειας της ελληνικής γλώσσας. Η ιδέα της συνέχειας προσδίδει στη γλώσσα, όπως γίνεται λόγος παρακάτω, την ποιότητα του «ιερού», και ενισχύεται στο συγκεκριμένο εκπαιδευτικό υλικό με την ενσωμάτωση παλιότερων γλωσσικών εκδοχών της ελληνικής στα περισσότερα διδακτικά εγχειρίδια, κυρίως σε όσα απευθύνονται σε ενήλικες προχωρημένων γλωσσικών επιπέδων, ενώ αποτυπώνεται εύγλωττα και συνοπτικά σε ένα κείμενο για τη *«σύντομη ιστορία της ελληνικής γλώσσας»* (Επικοινωνήστε ελληνικά 3, σ. 74). Ωστόσο, η συνοδευτική γελοιογραφία κάτω από το κείμενο, που εικονίζει έναν αρχαίο Έλληνα πολεμιστή να εκφωνεί το *«Ανδρών επιφανών πάσα γη τάφος»*, και έναν σύγχρονο Έλληνα να κάνει το σχόλιο *«Κοίτα που καταλαβαίνω τι λέει!»* φαίνεται να λειτουργεί μάλλον κριτικά και αναιρετικά στην πολιτισμική κατασκευή της γλωσσικής διαχρονικότητας και συνέχειας. Επίσης, στο ίδιο κείμενο γίνεται μια σύντομη αναφορά στις αλλαγές που υφίσταται η γλώσσα. Έτσι, η τελευταία εκλαμβάνεται ως «ζωντανός οργανισμός», οι ιδιότητες του οποίου της αποδίδονται, και τοιουτοτρόπως βιολογικοποιείται.

2.3 Η κοινωνική κατασκευή της γλωσσικής «καθαρότητας»

Παράλληλα με τη βιολογικοποίηση της γλώσσας, η τελευταία ιατρικοποιείται, καθώς τίθενται έμμεσα ζητήματα «καθαρότητας», «αρτιότητας» και «μη μόλυνσης» της. Συγκεκριμένα, η αναγωγή της γλώσσας στο ένδοξο αρχαιοελληνικό παρελθόν, όχι μόνο την «αναβαθμίζει» αλλά και την «καθαγιάζει», της προσδίδει «ιερότητα», ποιότητα που συμβαδίζει με την «καθαρότητα», την «αρτιότητα» και τη «μη μόλυνσή» της. Σύμφωνα με τη Douglas, η μόλυνση μπορεί να προέλθει από το ανακάτεμα μορφής και αμορφίας. Κίνδυνος μόλυνσης υπάρχει εκεί που υπάρχει αλλοιωτική παρέμβαση, ένα είδος «επίθεσης», στη μορφή.¹² Επιπλέον, σύμφωνα με τη Δελβερούδη και το Μοσχονά, συντελείται συνεχώς ένας γλωσσικός καθαρισμός, ο οποίος –ως κοινωνική πρακτική– αποτελεί όχι τόσο ένα σύστημα σαφώς διατυπωμένων ιδεών, όσο κυρίως μια νοοτροπία που προκύπτει από μια ασαφή αίσθηση της γλώσσας. Ο καθαρισμός της γλώσσας αποτελεί μια μεταγλωσσική εκδήλωση που συνδέει δύο συστήματα αντιθέσεων: την κοινωνική διαλεκτική και τη γλωσσική διαλεκτική. Η πρώτη βασίζεται στην αντίθεση «εγώ-άλλος», ενώ η δεύτερη στηρίζεται στην αντίθεση «σωστό-λάθος», που προαναφέρθηκε. Όσον αφορά την κοινωνική διαλεκτική, ο καθαρισμός προκύπτει από την παρουσία του «άλλου», από την αίσθηση της διαφοράς. Αυτός που «καθαρίζει» τη γλώσσα επισημαίνει τη διαφορά με έναν ιδιαίτερο τρόπο: τη στιγματίζει.¹³ Το γεγονός ότι οι «διαφορετικές» από τη νόρμα γλωσσικές παραγωγές δεν κατέχουν καμιά θέση στα εν λόγω εγχειρίδια διδασκαλίας ελληνικών, καθώς δεν κρίνονται «κατάλληλες» να παρουσιάσουν πτυχές «της» ελληνικής γλώσσας δημόσια, μέσω των βιβλίων καταξιωμένων φορέων διδασκαλίας των ελληνικών (Σχολείο της Νέας Ελληνικής Γλώσσας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης), αξιόλογων ερευνητικών ιδρυμάτων (Ίδρυμα Μελετών Λαμπράκη) και ευρέως γνωστών εκδοτικών οίκων (Μεταίχιμο, Παπαζήσης κ.λπ.), επιβεβαιώνει τη θέση του αλληλένδετου μεταξύ

12. Πρβλ. Douglas, M. 1966. *Purity and Danger. An Analysis of the Concepts of Pollution and Taboo*. London – Boston – Henley: Routledge, p. 104.

επιλεγμένου και «άνωθεν» επιβεβλημένου κοινωνικού και γλωσσικού αποκλεισμού.¹⁴ Πρόκειται, λοιπόν, για ένα είδος «καθαρισμού» ή, διαφορετικά, μιας άτυπα συμφωνημένης λογοκρισίας, που επιβάλλει την εξαφάνιση και τη σιωπή όλων εκείνων των φωνών, που δεν ενσωματώνονται «στον κυρίαρχο κορμό της γλώσσας».

Το συγκεκριμένο είδος «καθαρισμού» δεν είναι το μοναδικό, που φαίνεται να λαμβάνει χώρα στην επιλεγμένη προς διδασκαλία ελληνική γλώσσα. Αντίθετα, φαίνεται να καταβάλλεται προσπάθεια (σε κάποια εγχειρίδια, όπως αυτό του Ιδρύματος Μελετών Λαμπράκη, περισσότερο από κάποια άλλα) να αποφεύγεται η χρήση λεξιλογικών δανείων, όταν υπάρχουν αντίστοιχες λέξεις που θεωρούνται «ελληνικές», ακόμη και όταν οι τελευταίες χρησιμοποιούνται σαφώς λιγότερο στον καθημερινό λόγο από ότι οι πρώτες: «*όταν έφτασα στον κινηματογράφο, το έργο είχε αρχίσει*», «*το άγχος της ανεργίας*», «*ο ηλεκτρονικός υπολογιστής έχει πολλές δυνατότητες*», «*μουσικοχορευτικές εκπομπές*» (Ελληνική γλώσσα. Εγχειρίδιο διδασκαλίας της Ελληνικής ως δεύτερης (ξένης) γλώσσας, σ. 76, 135, 146, 298 αντίστοιχα), «*ατομικό άθλημα*» (Νέα ελληνικά για μετανάστες, παλιννοστούντες, πρόσφυγες α' επίπεδο, σ. 66). Αν και χρησιμοποιούμε –αν όχι πιο συχνά, τουλάχιστον– εξίσου συχνά τα λεξιλογικά δάνεια «*σινεμά*», «*φιλμ*», «*στρες*», «*κομπιούτερ*», «*σόου*», «*ατομικό σπορ*», ωστόσο προτιμάται η χρήση των πρωτοαναφερθέντων λέξεων και εκφράσεων. Σε άλλες πάλι περιπτώσεις, όταν τα λεξιλογικά δάνεια έχουν αντικαταστήσει σχεδόν παντελώς τις αντίστοιχες «ελληνικές» λέξεις, τότε επιλέγεται να δοθούν και οι δύο τύποι, από τους οποίους ο ένας τοποθετείται μέσα σε παρένθεση, όπως φαίνεται στα παρακάτω ενδεικτικά παραδείγματα από το βιβλίο *Ελληνική γλώσσα. Εγχειρίδιο διδασκαλίας της Ελληνικής ως δεύτερης (ξένης) γλώσσας*: «*σούπερ-μάρκετ*» (υπεραγορά), σ. 39, «*ο ηλεκτρικός σιδηρόδρομος*» (μετρό), σ. 106., «*το οχηματαγωγό*» (φέρι-μποτ), σ. 106. Από την εστίαση στη χρησιμοποίηση των «ελληνικών» λέξεων, ακόμη και όταν αυτές έχουν σχεδόν εκτοπιστεί στην καθημερινή χρήση της γλώσσας, όπως φαίνεται στα τρία τελευταία παραδείγματα, καθίσταται φανερή η κοινωνική κατασκευή «του πλούτου της

13. Πρβλ. Δελβερούδη, Ρ. & Μοσχονάς, Σ. 1997. Ο καθαρισμός της γλώσσας και η γλώσσα του καθαρισμού, *Σύγχρονα Θέματα* 62, 79-91.

14. Πρβλ. Gal, S. 1998. Multiplicity and Contention among Language Ideologies. In B. Schieffelin, K. Woolard & P. Kroskrity (ed.), *Language Ideologies. Practice and Theory* (pp. 317-331). New York – Oxford: Oxford University Press.

ελληνικής γλώσσας», η οποία συχνά στο συλλογικό φαντασιακό φαίνεται να «μολύνεται» από «ξενόφερτες» λέξεις, που δεν «ανήκουν», δεν «κατέχουν θέση» στο ελληνικό λεξιλόγιο.

2.4 Γλωσσικές αποτυπώσεις ενός ιδεότυπου ελληνικής εικονικής πραγματικότητας

Τέλος, «η» προς διδασκαλία ελληνική γλώσσα επιλέγεται έτσι ώστε να δύναται να αποτυπώσει έναν ιδεότυπο εικονικής πραγματικότητας της ελληνικής κοινωνίας. Ενδεικτικά, στο εγχειρίδιο *Τα νέα ελληνικά για ξένους*, κατασκευάζεται μια ιδιαίτερα θετική εικόνα της ελληνικής κοινωνίας, όπως η φιλική αντιμετώπιση των ξένων (σ. 7.), οι όμορφες οικογενειακές σχέσεις (σ. 17, 56, 82, 85, 97, 98), η καλή εξυπηρέτηση στις δημόσιες υπηρεσίες (σ. 21-22, 78), η ατελείωτη διασκέδαση, οι διακοπές και τα ταξίδια στα νησιά (σ. 50, 58, 109-110, 146-147, 163), η καλή οικονομική κατάσταση των Ελλήνων (σ. 56, 116), η καθαριότητα (σ. 66) και πολλά άλλα. Για τη γλωσσική αποτύπωση αυτής της ιδεατής πραγματικότητας, γίνεται επιλογή από μία λίγο-πολύ συγκεκριμένη εννοιολογική και λεξιλογική γκάμα, ενώ παράλληλα διαπιστώνεται η αποφυγή πολλών γλωσσικών απαγορεύσεων, όπως και γλωσσικών-κοινωνικών ταμπού. Ας εξετάσουμε ένα αντιπροσωπευτικό παράδειγμα από το πρώτο βιβλίο του επιπέδου των αρχαρίων της σειράς *Στη χώρα του Αριστοτέλη*, σ. 100. Εκεί διαβάζουμε τον παρακάτω διάλογο, όπου η κάθε πρόταση στο Α αποτελεί ξεχωριστή απάντηση στην αρχική ερώτηση:

«Ε: Τι σου αρέσει;

Α: Μου αρέσει ο ελληνικός καφές. Ο μουσακάς. Το ρεμπέτικο τραγούδι. Η θάλασσα της Ελλάδας. Μου αρέσουν τα παγωτά, οι σαλάτες και τα φαγητά της ώρας. Μου αρέσει να κολυμπώ στη θάλασσα της Χαλκιδικής. Να τρώω φρέσκα ψάρια στην ταβέρνα, να πίνω βαρελίσια ρετσίνα και να ακούω ρεμπέτικα τραγούδια. Μου αρέσει να κάνω βόλτα στο Λευκό Πύργο. Μου αρέσει να ταξιδεύω στα νησιά της Ελλάδας. Να χορεύω δημοτικούς χορούς.»

Όντως, η ελληνική κοινωνία φαίνεται να συνδέεται συχνά στο υπό εξέταση εκπαιδευτικό υλικό με το φαγητό, το ποτό, τη μουσική, την όμορφη φύση, τη διασκέδαση, τη θάλασσα, τα νησιά, το χορό. Τοιουτοτρόπως, αναπαράγεται ένα σύνολο κοινωνικών και πολιτισμικών στερεοτύπων, η αποτύπωση των οποίων απαιτεί και ένα

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
Η ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ
(ως προς την Ελληνική Γλώσσα / ξένης)

αντίστοιχο εννοιολογικό και λεξιλογικό οπλοστάσιο, από το οποίο αντλείται ο εκάστοτε χρησιμοποιούμενος λόγος. Η γλώσσα που δεν εξυπηρετεί το συγκεκριμένο σκοπό συχνά δε συμπεριλαμβάνεται στα εν λόγω εγχειρίδια. Έτσι, εξηγείται –μεταξύ άλλων– η έλλειψη άσχημου και υβριστικού λεξιλογίου,¹⁵ η αναφορά σε θέματα ταμπού, όπως διάφορα κοινωνικά προβλήματα, ο θάνατος ή το σεξ, εξαιρουμένων των περιπτώσεων εκείνων, όπου οι αναφορές γίνονται με τη μορφή αστεϊσμού, συνήθως συνοδευμένη και από κάποιο σατυρικό σκίτσο: «Θα περιμένουμε πολύ ακόμα;» είναι ο υπότιτλος μιας γελοιογραφίας, που σατυρίζει την πολύωρη αναμονή στις ελληνικές δημόσιες υπηρεσίες ή «Σας αρέσουν τα παιδιά;» είναι ο υπότιτλος μιας άλλης γελοιογραφίας, από την οποία καταλαβαίνουμε ότι η εννοούμενη ερώτηση είναι «Σας αρέσει το σεξ;» (*Επικοινωνήστε ελληνικά 1*, σ. 216). Ελάχιστα παραδείγματα καταφέρνει να εντοπίσει κανείς, τα οποία αναφέρονται –χωρίς σάτυρα ή αστεϊσμό– σε «απαγορευμένες θεματικές» που αφορούν ποικίλα προβλήματα στην Ελλάδα, κυρίως κοινωνικά και περιβαλλοντικά, όπως η ρύπανση των ελληνικών πόλεων ή η εγκατάλειψη και η μοναξιά Ελλήνων ηλικιωμένων, όπου παρέχεται η δυνατότητα χρήσης αντίστοιχου λεξιλογίου (λ.χ. *Επικοινωνήστε ελληνικά 3*, σ. 186 και 187 αντίστοιχα).

3. Συμπεράσματα

4-6 Σεπτεμβρίου 2009

Φτάνοντας στο τέλος της παρούσας εισήγησης, ας συνοψίσουμε κάποια συμπεράσματα που απορρέουν από την ανάλυση περιεχομένου των συγκεκριμένων διδακτικών εγχειριδίων ελληνικών για ενήλικες. Καθώς δεν προηγείται της συγγραφής διδακτικών εγχειριδίων ελληνικών μία εμπειρισταωμένη διερεύνηση αναγκών εκείνων που μαθαίνουν τη γλώσσα, είναι φυσικό ότι η συγγραφή των αντίστοιχων βιβλίων δε συντελείται με γνώμονα την εξυπηρέτηση αναγκών ή ειδικών σκοπών του ενήλικου μαθητικού πληθυσμού. Επιπλέον, καθώς αυτοί που παράγουν το εν λόγω διδακτικό υλικό (επίσημοι ερευνητικοί φορείς και ινστιτούτα, αναγνωρισμένοι εκδοτικοί οίκοι, έμπειροι συγγραφείς) είναι εκείνοι που –μεταξύ άλλων (λ.χ. υπεύθυνοι της γενικότερης εκπαιδευτικής πολιτικής)– καθορίζουν «ποια ελληνική γλώσσα» θα παρουσιαστεί και

15. Πρβλ. Anderson, L. & Trudgill, P. 1991. *Bad Language*. Cambridge – Massachusetts: Blackwell Pub, σ. 51-66.

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

θα προσφερθεί προς διδασκαλία σε ξενόγλωσσους (ομογενείς Έλληνες ή αλλοδαπούς εντός και εκτός Ελλάδας), είναι αυτονόητο ότι κάνουν επιλογές που εντάσσονται στο πνεύμα της διαιώνισης της ηγεμονικής πολιτισμικής και γλωσσικής πρακτικής και ιδεολογίας, την οποία άλλωστε εκπροσωπούν, αποκλείοντας όλους όσους δε συμπεριλαμβάνονται σε αυτήν. Έτσι, παρουσιάζεται μία κανονιστική ελληνική γλώσσα προς διδασκαλία, που θα ήταν μάλλον αφελές να εξηγηθεί μόνο ως αναγκαία λειτουργικότητα. Εξοβελίζονται κοινωνικές και γεωγραφικές διάλεκτοι, όπως επίσης και ιδιόλεκτα, ή όταν παρουσιάζονται, συνυποδηλώνεται και ο χαρακτηρισμός-στιγματισμός της «ετερότητας», καθώς δεν emπίπτουν στις κατασκευασμένες και κοινωνικά προσδιορισμένες κατηγορίες του «σωστού» και «ποιοτικού», της «αυθεντικής ελληνικής προέλευσης» και του «καθαρού» ή δεν προσφέρονται για την απεικόνιση ενός ιδεότυπου εικονικής πραγματικότητας της ελληνικής κοινωνίας. «*Η ελληνική γλώσσα*», λοιπόν, που επιλέγεται προς διδασκαλία –συμπορευόμενη με την κατασκευή επιθυμητής ταυτότητας σε ένα ομογενοποιητικό συλλογικό φαντασιακό επίπεδο¹⁶ είναι αποτέλεσμα γλωσσικών, και κατ' επέκταση κοινωνικών, αξιολογήσεων που έχουν ως στόχο τη δημιουργία μιας γλωσσικής και συνάμα πολιτισμικής νόρμας, έτοιμη προς δημόσια εξαγωγή και κατανάλωση.

4 -6 Σεπτεμβρίου 2009

Νυμφαίο Φλώρινας

16. Πρβλ. Tabouret-Keller, A. 1997. Language and Identity. In F. Coulmas (ed.), *The Handbook of Sociolinguistics* (pp. 315-326). Oxford: Blackwell Publishing.

Βιβλιογραφία

Πρωτογενείς πηγές – Εγχειρίδια διδασκαλίας ελληνικών για ενήλικες

- Αρβανιτάκη, Κ. & Αρβανιτάκη, Φ. 1990. *Επικοινωνήστε Ελληνικά 1, 2, 3*, Αθήνα: Αρβανιτάκης.
- Γκιώχα-Περγαντή, Δ. - Δεμίρη-Προδρομίδου, Ε. - Παναγοπούλου, Ε.- Στεφανίδου-Δημητρακοπούλου, Θ. - Τλούπα, Σ. & Χατζηπαναγιωτίδη, Α. 1995. *Στη χώρα του Αριστοτέλη* (επίπεδα αρχαρίων 1, 2 - μέσων 1, 2 - προχωρημένων 1, 2). Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Δεμίρη-Προδρομίδου, Ε. & Καμαριανού-Βασιλείου, Ρ. 2002. *Νέα Ελληνικά για μετανάστες, παλιννοστούντες, πρόσφυγες και ξένους α', β' επίπεδο*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Δημητρά, Δ. & Παπαχειμώνα, Μ. 1992. *Ελληνικά τώρα 1+1, 2+2*. Αθήνα: Νόστος.
- Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 1999. *Τα Νέα Ελληνικά για ξένους* (3. έκδ.). Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ.
- Μπαμπινιώτης, Γ. 1993. *Ελληνική Γλώσσα. Εγχειρίδιο διδασκαλίας της Ελληνικής ως δεύτερης (ξένης) γλώσσας*. Αθήνα: Ίδρυμα Μελετών Λαμπράκη.
- Σχολείο της Νέας Ελληνικής Γλώσσας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης 1983. *Αρχίζω τα Ελληνικά*. Θεσσαλονίκη, University Studio Press.
- Σχολείο της Νέας Ελληνικής Γλώσσας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης 1983. *Περαιτέρω Ελληνικά*. Θεσσαλονίκη, University Studio Press.
- Σχολείο της Νέας Ελληνικής Γλώσσας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης 1983. *Πλουτίζω τα Ελληνικά*. Θεσσαλονίκη, University Studio Press.
- Τλούπα, Σ. & Χατζηπαναγιωτίδη Α. 1992. *Νέα Ελληνικά 1, 2* (2. έκδ.). Αθήνα: Παπαζήσης.
- Άντερσον, Μ. 1997. *Φαντασιακές κοινότητες. Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Anderson, L. & Trudgill, P. 1991. *Bad Language*. Cambridge – Massachusetts: Blackwell Pub.
- Bourdieu, P. 1999. *Γλώσσα και συμβολική εξουσία*. Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Δελβερούδη, Ρ. & Μοσχονάς, Σ. 1997. «Ο καθαρισμός της γλώσσας και η γλώσσα του καθαρισμού». *Σύγχρονα Θέματα* 62, 79-91.
- Douglas, M. 1966. *Purity and Danger. An Analysis of the Concepts of Pollution and Taboo*. London – Boston – Henley: Routledge.
- Duranti, A. 2001. *Linguistic Anthropology. A Reader*. Massachusetts – Oxford: Wiley – Blackwell.
- Foley, W. 1997. *Anthropological Linguistics. An Introduction*. Oxford: Wiley – Blackwell.

Gal, S. 1998. Multiplicity and Contention among Language Ideologies. In B. Schieffelin, K. Woolard & P. Kroskrity (ed.), *Language Ideologies. Practice and Theory* (pp. 317-331). New York – Oxford: Oxford University Press.

Holzer, J. 2005. *Linguistische Anthropologie. Eine Rekonstruktion*. Bielefeld: Transcript.

Καρζή, Θ. 1991. *Τα σωστά ελληνικά*. Αθήνα: Φιλιππότης.

Koerner, E. 2004. Linguistics and Ideology in 19th and 20th Century Studies of Language. In R. Dirven, B. Hawkins & E. Sandikcioglu (ed.), *Language and Ideology. Descriptive Cognitive Approaches* (pp. 253-276). Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Μοσχονάς, Σ. 2000. «Η συμβολική δύναμη της γλώσσας». *Καθημερινή* 9.5.2000, 14.

Μοσχονάς, Σ. 2004. «Η γλώσσα». *Cogito* 1, 70-71.

Salzman, Z. 1992. *Language, Culture and Society. An Introduction to Linguistik Anthropology*. Colorado – Oxford: Westview Press.

Tabouret-Keller, A. 1997. Language and Identity. In F. Coulmas (ed.), *The Handbook of Sociolinguistics* (pp. 315-326). Oxford: Blackwell Publishing.

Τσιτσιπής, Λ. 1995. *Εισαγωγή στην Ανθρωπολογία της Γλώσσας. Γλώσσα, ιδεολογία, διαλογικότητα και επιτέλεση*. Αθήνα: Gutenberg.

Φραγκουδάκη, Α. 1987³. *Γλώσσα και Ιδεολογία. Κοινωνιολογική προσέγγιση της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Οδυσσεύς.

Woolard, K. 1998. Introduction: Language Ideology as a Field of Inquiry. In B. Schieffelin, K. Woolard & P. Kroskrity (ed.), *Language Ideologies. Practice and Theory* (pp. 3-47). New York – Oxford: Oxford University Press.

Νυμφαίο Φλώρινας

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Τμήμα Νηπιαγωγών
Εργαστήριο Γλώσσας και Προγραμμάτων
Γλωσσικής Διδασκαλίας